

**ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАПОБІЖНИК
ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА УМОВИ ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	6
1.1. Загальні засади представництва в Європейському суді з прав людини	6
1.2. Умови представництва прав заявника в Європейському суді з прав людини	11
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ	15
2.1. Роль адвоката на етапі подання заяви до Європейського суду з прав людини	15
2.2. Роль адвоката на етапі розгляду скарги в Європейському суді з прав людини	18
2.3. Роль адвоката на етапі виконання рішень Європейського суду з прав людини	21
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
АНОТАЦІЯ	31

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні в Україні все більш яскраво постають проблеми європейської інтеграції, демократизації всіх сфер суспільного життя, забезпечення визнання України як правової, соціальної держави. В умовах сьогодення захист прав і свобод людини має відбуватися не тільки шляхом відновлення вже порушених прав, але й шляхом превенції самих порушень. Реалізація механізму запобігання порушенням прав людини в значній мірі залежить від діяльності інституту адвокатури.

Попри те, що Україна тривалий час очолювала рейтинг країн, проти яких в ЄСПЛ подається найбільша кількість заяв, захист прав людини в ЄСПЛ є новим явищем для українського суспільства. З огляду на це механізми представництва інтересів українськими адвокатами під час розгляду справ в ЄСПЛ мають вдосконалюватися і еволюціонувати.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері захисту адвокатом прав і свобод людини в ЄСПЛ.

Предметом дослідження є превентивна діяльність адвоката в ЄСПЛ.

Метою дослідження є всебічний аналіз превентивної функції адвоката в ЄСПЛ. Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- 1) розкрити та проаналізувати загальні засади представництва в ЄСПЛ, зокрема принципи адвокатської діяльності в ЄСПЛ та гарантії, які ЄСПЛ надає представникам у контексті запобігання порушенням прав людини;
- 2) охарактеризувати умови набуття можливості представляти права заявників в ЄСПЛ та критерії неприйнятності;
- 3) виявити превентивну роль адвоката на етапі подання заяви до ЄСПЛ;
- 4) охарактеризувати превентивну функцію представника на етапі розгляду скарги в ЄСПЛ;
- 5) проаналізувати зміст превентивної діяльності адвоката на етапі виконання рішень ЄСПЛ.

Методологічною основою дослідження став діалектичний метод, який дозволив виявити основні елементи захисту адвокатами прав людини в ЄСПЛ й дослідити їх у взаємозв'язку та взаємообумовленості. Крім цього, під час проведення дослідження використовувались формально-юридичний та порівняльно-юридичний методи, за допомогою яких були проаналізовані та зіставлені на предмет втілення превентивної функції адвоката нормативні документи та прецеденти ЄСПЛ, а також деякі акти законодавства України. Для розкриття ролі адвокатів було застосовано телеологічний і структурно-функціональний підходи, які дозволили виявити окремі функції адвоката, які він виконує у механізмі запобігання порушенням прав людини як однієї з цілей сучасного права загалом і права Ради Європи зокрема. Системний метод дозволив упорядкувати, по-перше, принципи адвокатської діяльності в ЄСПЛ; по-друге, показати послідовність превентивної діяльності адвоката на різних стадіях судочинства в ЄСПЛ. Метод аналізу було використано для виявлення в рішеннях ЄСПЛ положень стосовно досліджуваної тематики, а синтезу – для поєднання різних аспектів превентивної діяльності адвоката.

Проблема діяльності адвоката в ЄСПЛ має місце в працях таких вчених, як Афанасьєв Д. В., Бурма С. К., Буроменський М. В., Севостьянова Н. І. та багатьох інших. Однак детального аналізу превентивної функції адвоката в ЄСПЛ в українській юридичній науці досі проведено не було.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що: 1) було виділено основні принципи діяльності адвоката в ЄСПЛ; 2) було досліджено такі елементи превентивної діяльності адвоката, як контроль за дотриманням прийнятності заяв, подання прохання про призначення попередніх заходів та використання норм Конвенції під час розгляду справ національними судами; 3) був проаналізований механізм створення пілотної постанови як способу запобігання порушенням прав людини та роль адвоката у винесенні цієї постанови; 4) було зроблено висновок про роль заходів загального характеру щодо держави-відповідача як найбільш ефективного способу превенції майбутніх порушень прав людини.

Теоретичне значення полягає у всебічному дослідженні превентивної діяльності адвоката в ЄСПЛ, відокремленні основних принципів діяльності представника в ЄСПЛ, проведенні детального аналізу різноманітних способів превенції порушень прав людини на різних етапах розгляду скарги ЄСПЛ та обґрунтуванні важливості кожного з елементів діяльності адвоката в ЄСПЛ як способу запобігання порушенням прав людини.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – в якості джерела інформації для подальших наукових досліджень; превентивної функції адвокатури;
- у правозастосовній діяльності – для усвідомлення, використання та вдосконалення перерахованих способів превенції порушень прав людини адвокатами в своїй практичній діяльності;
- у навчальному процесі – під час викладання міжнародного права, права Ради Європи, практики ЄСПЛ, адвокатури, конституційного права та спеціалізованих навчальних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки, викладені у роботі, були оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 17 листопада 2018), «Верховенство права очима правників-початківців» (м. Одеса, 24 листопада 2018).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА УМОВИ ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. Загальні засади представництва в Європейському суді з прав людини

Конституція України закріплює право кожного після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом прав і свобод до міжнародних судових установ [20], а Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює, що адвокати здійснюють представництво інтересів фізичних і юридичних осіб в міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [22]. Реалізація міжнародних гарантій забезпечення прав і свобод людини є можливою завдяки діяльності ЄСПЛ.

ЄСПЛ, заснований в 1959 році, є міжнародним судовим органом, що покликаний захищати права та свободи людини, закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За статтею 36 Регламенту ЄСПЛ подання скарги може здійснюватися заявником самостійно або через представника, але після повідомлення про скаргу держави-відповідача заявник обов'язково повинен мати представника. Голова Палати також може дозволити заявнику представляти себе самостійно за умови, що в разі необхідності йому буде допомагати адвокат [26].

Для забезпечення права на доступ до правосуддя суд надає адвокату певні гарантії. Так, в якості порушення статті 34 Конвенції (заборона перешкоджати зверненню до Суду) ЄСПЛ розглядає обмеження контактів між адвокатом і заявником, втручання в професійну діяльність адвоката, порушення кримінальної справи проти адвоката або маніпулювання адвокатом через погрози кримінальним або дисциплінарним переслідуванням [10, с. 16].

Наприклад, у справі «Колібаба проти Молдови» після звернення адвоката до ЄСПЛ генеральний прокурор Молдови звернувся до колегії адвокатів зі скаргою на те, що «молдавські адвокати залучають міжнародні організації, що спеціалізуються на захисті прав людини, до розгляду кримінальних справ» та «розповсюджують в міжнародному масштабі хибну інформацію про нібито наявні порушення прав людини, що завдає великої шкоди репутації країни». Прокуратура мала намір провести перевірку з цього приводу та змусити колегію адвокатів вжити певні заходи для недопущення «заподіяння шкоди авторитету Республіки Молдови». ЄСПЛ розтлумачив зміст листа, зазначення в ньому особистості адвоката та попередження про розслідування з приводу подання скарг до міжнародних судових установ як погрозу адвокату [5].

Порушенням статті 34 вважаються також дії, що спрямовані на з'ясування розміру гонорару адвоката. Зокрема, у справі «Федотова проти Росії» представник заявника в ЄСПЛ був викликаний у відділення міліції для надання інформації з приводу розміру гонорару та звітності перед податковими органами [4]. ЄСПЛ класифікував ці дії як погрози заявниці й адвокату та визнав, що вони перешкоджають ефективному здійсненню права на доступ до правосуддя [10, с. 17].

ЄСПЛ також гарантує адвокату та заявнику право на вільне спілкування [10, с. 17]. Так, у справі «Чеботар проти Молдови» заявнику, який перебував під вартою, не було дозволено зустрічатися з адвокатом наодинці; окрім того, під час консультацій між ними знаходилося скло без отворів, яке заважало нормальній роботі з документами та не дозволило заявнику самостійно підписати довіреність [2]. ЄСПЛ підкреслив, що захист конфіденційності слугує відкритому спілкуванню між адвокатом і клієнтом і є гарантією реалізації права на звернення до Суду, а порушення можливості адвоката отримувати від клієнта конфіденційну інформацію зменшує корисність його діяльності, в той час як Конвенція покликана гарантувати права, які є практичними та ефективними (справа «Артіко проти Італії» [1]).

Отже, ЄСПЛ захищає відносини представника й клієнта й надає широкий спектр гарантій для забезпечення права бути представленим в Суді.

Згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [22]. В науковій літературі також виділяють принципи професійності адвоката та здійснення адвокатської діяльності в інтересах клієнта [11, с. 156].

На основі аналізу вищенаведених гарантій адвокатської діяльності в ЄСПЧ, а також принципів адвокатської діяльності, які розглядаються в межах української юридичної науки, пропонуємо виокремити такі принципи представництва в ЄСПЛ:

- Відповідності Конвенції – адвокат, який представляє заявника в ЄСПЛ, зобов'язаний дотримуватися положень Конвенції, її норм, офіційно розтлумачених ЄСПЛ, застосовувати власні знання та досвід для захисту й представництва прав і свобод заявників, які закріплені у Конвенції або протоколах до неї.

- Незалежності – заборона впливу на адвоката та втручання в його професійну діяльність [11, с. 151].

- Ефективності. Паралельно з принципом ефективності, який застосовується стосовно тлумачення статей Конвенції [9, с. 76], принцип ефективності діяльності представника полягає в тому, що діяльність адвоката має слугувати захисту конкретних прав клієнта й мати високий рівень результативності

- Вільного доступу до комунікації з клієнтом.

- Конфіденційності, який полягає у двох аспектах: 1) конфіденційність розмов з підзахисним; 2) конфіденційність інформації про розмір гонорару адвоката.

- Захисту адвокатської таємниці – обов'язок адвоката не розголошувати інформацію, що є адвокатською таємницею.

– Уникнення конфлікту інтересів – обов’язок представника здійснювати превентивні заходи щодо недопущення конфлікту інтересів та своєчасно повідомляти клієнта в разі виникнення такого конфлікту.

– Професійності – адвокат, який представляє інтереси заявника в ЄСПЛ, повинен відповідати певним вимогам, зазначеним у Регламенті Суду, та бути достатньо компетентним.

– Дотримання етикету – в статті 44D Регламенту Суду зазначається, що в разі вживання представником образливої, легковажної лексики, а також свідомого надання ЄСПЛ неправдивої інформації, Голова палати може відсторонити такого представника від участі в провадженні у справі або прийняти інші заходи, які він вважатиме за необхідні в конкретній ситуації [26].

Слід зауважити на тому, що ці принципи не позбавлені превентивного призначення. Понад те, вбачається, що кожен принцип має запобіжну мету та саме для її реалізації використовується у практиці ЄСПЛ. Так, з метою запобігання свавільному й антидемократичному врядуванню, аморальності та несправедливості позитивного права та дезорганізації правової системи (завдяки правовій невизначеності) [14, с. 398] виокремлено принцип відповідності Конвенції. Для запобігання завданню шкоди інтересам заявника шляхом впливу на адвоката існує принцип незалежності, а для запобігання шкоді інтересам заявника, потенційно можливій через неналежну компетентність адвоката, – принцип професійності. На запобігання недостатній результативності діяльності адвоката в ЄСПЛ спрямовано принцип ефективності, а на запобігання недоступності та неоперативності такої діяльності – принцип вільного доступу до комунікації з клієнтом. Принцип конфіденційності запобігає доступу до чутливої для заявника інформації та її використанню на шкоду клієнту, а принцип захисту адвокатської таємниці – загрозі витоку чутливої для заявника інформації. З метою запобігання конфлікту інтересів та неетичній поведінці наявні, відповідно, принципи уникнення конфлікту інтересів і дотримання етикету.

Необхідно також приділити увагу питанню адвокатської монополії. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 до Конституції України було додано статтю 131-2, яка закріплює положення про те, що виключно адвокат може здійснювати представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального звинувачення [24]. У Перехідних положеннях Конституції України зазначено, що з 1 січня 2017 року «адвокатська монополія» діє у Верховному Суді і судах касаційної інстанції; з 1 січня 2018 року – в судах апеляційної інстанції; з 1 січня 2019 року – в судах першої інстанції [20]. Подібні зміни, з одного боку, сприяють імплементації в українське законодавство світових стандартів юридичного захисту, а з другого, передбачають певне обмеження конституційного права особи на вільний вибір особи, яка буде представляти її права [17, с. 5-6].

В ст. 36 п. 4А Регламенті ЄСПЛ закріплено положення про те, що представник, який діє від імені заявника, повинен бути адвокатом, правомочним займатися адвокатською практикою в державі-учасниці Конвенції, або будь-якою іншою особою, допущеною до представництва Головою Палати [26]. Отже, принцип адвокатської монополії під час провадження в ЄСПЛ не вживається, і представництво, окрім адвокатів, можуть здійснювати також інші особи. Виникає певна несумісність з законодавством України, адже особи, що не можуть представляти інтереси в національних судах, все ще можуть бути захисниками в ЄСПЛ.

Однак 30 січня 2019 р. НААУ повідомила, що Уповноваженим у справах ЄСПЛ отримано лист від ЄСПЛ з проханням надати відомості щодо переліку адвокатських об'єднань в Україні, до яких заявники можуть звертатись за кваліфікованою правовою допомогою для представництва їхніх інтересів в ЄСПЛ [18].

Вбачається, що таке рішення пов'язано, передусім, зі зростанням кількості випадків шахрайств та високими цінами на послуги у сфері захисту прав в ЄСПЛ. Тому отримання достовірної інформації про компетентність того

чи іншого представника має позитивно вплинути на якість представництва інтересів заявників та рівень захисту прав та свобод людини.

Проте чи можна вважати такі дії введенням адвокатської монополії для представництва в ЄСПЛ? На нашу думку, ні, бо жодних змін до Регламенту не було внесено, і особи, які не мають адвокатського свідоцтва, в разі надання дозволу Головою Палати все одно можуть бути представниками в ЄСПЛ. Перелічені зміни повинні слугувати підвищенню інформованості населення в сфері захисту прав й інтересів і мати рекомендаційний характер.

Отже, серед основних принципів представництва в ЄСПЛ можна виокремити принципи відповідності Конвенції, незалежності, ефективності, вільного доступу до комунікації з клієнтом, конфіденційності, захисту адвокатської таємниці, уникнення конфлікту інтересів, професійності та дотримання етикету. Принцип адвокатської монополії наразі в ЄСПЛ не застосовується.

1.2. Умови представництва прав заявника в Європейському суді з прав людини

Забезпечення представництва прав та свобод людини в ЄСПЛ потребує від захисника певних особливих якостей. Як вже наголошувалося, здійснювати представництво в ЄСПЛ має право професійний адвокат, допущений до адвокатської діяльності, який постійно проживає на території однієї з держав – учасниць Конвенції, або інша особа, затверджена Головою палати у виключних випадках. Запорукою успіху в справі є професіоналізм й компетентність представника.

З превентивною метою існують також певні критерії несумісності: так, для запобігання конфлікту інтересів колишні судді не можуть бути представниками в процедурі ЄСПЛ щодо скарги, поданої до дати припинення його повноважень, а також скарги, яка була подана після припинення повноважень судді, до закінчення двох років з дати припинення його повноважень (ст. 4 Регламенту ЄСПЛ). Також не можуть бути представниками

в ЄСПЛ судді *ad hoc* протягом строку їхніх повноважень (ст. 29 Регламенту ЄСПЛ) [26].

Як передбачено п. 1 ст. 34 Регламенту ЄСПЛ, офіційними мовами ЄСПЛ є англійська та французька, проте заявники можуть подавати письмові заяви на одній з офіційних мов Договірних Сторін [26]. На початковому етапі розслідування справи листування між ЄСПЛ і заявником має здійснюватися тією мовою, якою була подана заява, проте згодом, коли ЄСПЛ оголосить заяву прийнятною, а уряд держави-відповідача отримає повідомлення про скаргу, всі письмові матеріали повинні надаватися англійською або французькою мовою, якщо Голова палати не надасть згоду на використання однієї з офіційних мов Договірних Сторін і надалі [10, с. 18].

Отже, з огляду на те, що представник має подавати заяву, вести листування з Секретаріатом ЄСПЛ, надавати ЄСПЛ необхідні для розгляду справи документи, а також виступати з доповідями й відповідати на питання учасників слухання під час відкритих слухань в ЄСПЛ, необхідним є володіння однією з офіційних мов ЄСПЛ — англійською або французькою — на достатньому рівні. У разі об'єктивної необхідності й з дозволу Голови палати представник може використовувати й іншу мову.

Необхідним елементом, що уповноважує представляти інтереси в ЄСПЛ, є довіреність на ім'я представника (або інший документ, який підтверджує повноваження представника) [26]. Довіреність не повинна відповідати вимогам національного законодавства (так, ЄСПЛ неодноразово відхиляв заперечення уряду Росії про порушення передбачених російським законодавством правил посвідчення довіреностей), не має спеціальних вимог для оформлення та не потребує посвідчення у нотаріуса або інших осіб або апостилізації [10]. Достатньо подати її в письмовій або друкованій формі на бланку, розміщеному на офіційному сайті ЄСПЛ [3], причому заповнювати бланк може як заявник або представник, так і третя особа. Єдиною умовою є те, що бланк має бути підписаний заявником та адвокатом, оскільки ЄСПЛ вважає, що підписання адвокатом доручення підтверджує добровільність прийняття ним на себе

повноважень. За наявності вагомих фактичних перешкод, що не дозволяють надати обидва підписи, необхідно вказати, в чому полягають ці перешкоди, та надати необхідні докази [26].

ЄСПЛ керується принципом презумпції дійсності довіреності, тому у випадку, якщо скарга була подана без відома заявника, а довіреність – отримана обманним шляхом, обов'язок доведення покладається на владу держави-відповідача або представника держави-відповідача в ЄСПЛ [10] (представником України в ЄСПЛ виступає Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ).

Наприклад, у справі «Велікова проти Болгарії» ЄСПЛ вказав, що проста письмова довіреність має визнаватися дійсною для представництва в ЄСПЛ, якщо тільки влада держави-відповідача не доведе, що вона складена за відсутності на те згоди або розуміння у заявника [8].

За наявності особливих обставин у справі скаргу можна подавати без довіреності – наприклад, у випадку, коли заявник не має доступу до зовнішнього світу або є психічно хворим [10]. Неможливо посилатися на брак часу для оформлення довіреності через необхідність швидко заповнити формуляр заяви з метою дотримання шестимісячного терміну подання скарги [26].

Превентивне призначення вищевказаних положень стосовно довіреності полягає у недопущенні нерівного ставлення до заявника порівняно з урядом держави, оскільки останній має за своєю природою значно більші можливості (людські, організаційні, фінансові ресурси тощо) для належної процесуальної діяльності, ніж заявник.

У випадку, якщо заявник не може самостійно понести витрати, пов'язані з оплатою послуг представника, для забезпечення права на вільний доступ до правосуддя Голова палати може за власною ініціативою або на прохання заявника прийняти рішення про надання заявнику права на оплату юридичної допомоги. У випадку, якщо справа переходить на розгляд у Великій палаті, заявник залишає за собою це право [26].

Надання заявнику можливості оплати юридичної допомоги представника, пов'язаної з його захистом у справі, можливе за наявності двох умов: 1) воно є необхідним для належного ведення справи Палатою; 2) заявникові бракує коштів для повної або часткової оплати юридичної допомоги, витрати на яку він змушений понести. Для підтвердження останньої умови заявник має надати декларацію із зазначенням у ній своїх доходів, активів і фінансових зобов'язань, засвідчену відповідним державним органом держави-відповідача. У випадку, якщо будь-яка з вищенаведених умов більше не дотримується, голова Палати може скасувати рішення про оплату послуг представника [26].

У випадку крайньої необхідності гонорари можуть виплачуватися двом або більше представникам, а сума, призначена для оплати юридичної допомоги, окрім гонорарів містити також витрати на проїзд та проживання, понесені заявником або представником [26].

Можна зробити висновок, що ЄСПЛ не тільки висуває певні умови набуття можливості представляти права заявників в ЄСПЛ та критерії неприйнятності, а й забезпечує право бути представленим у ЄСПЛ для тих, хто не може дозволити собі цього матеріально, тим самим превентивно захищаючи право на вільний доступ до ЄСПЛ.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

2.1. Роль адвоката на етапі подання заяви до Європейського суду з прав людини

Прийняття Протоколу № 11 в 1998 році внесло фундаментальні зміни в захисний механізм Конвенції й надало приватним особам право звертатися до ЄСПЛ без попередньої заяви держави [25]. Такі зміни суттєво розширили можливість реалізації права на вільний доступ до Суду, будь-які обмеження якого є перешкодою для відновлення справедливості.

Попри те, що Україна тривалий час очолювала рейтинг країн, проти яких до ЄСПЛ подається найбільша кількість заяв [30], захист прав людини в ЄСПЛ є новим явищем для українського суспільства. На всіх стадіях підготовки і розгляду справи інтереси заявника захищає представник. Він подає скаргу від імені заявника, попередньо аналізуючи її відповідність умовам, передбаченим Конвенцією (обґрунтованість та прийнятність), за власною ініціативою або на вимогу ЄСПЛ надає письмові пояснення, документи та інші додаткові докази по справі, виступає в інтересах заявника на відкритих засіданнях ЄСПЛ з промовами, висуває тези, які підтверджують факт порушення прав заявника [27, с. 7]. З огляду на таку важливу роль представника механізми представництва інтересів українськими адвокатами під час розгляду справ в ЄСПЛ мають вдосконалюватися і еволюціонувати.

Навіть у випадку, коли дійсно має місце порушення прав, ЄСПЛ може відмовитися розглядати скаргу через недотримання критеріїв прийнятності. Представник повинен чітко розуміти, в чому саме полягають ці критерії, та як запобігати відмові від розгляду справи ЄСПЛ. Так, обов'язковими умовами подання скарги до ЄСПЛ є такі:

- заявником вичерпано всі національні засоби юридичного захисту;
- заяву подано впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні;

- порушено права та свободи, передбачені Конвенцією або протоколами до неї;
- заявник безпосередньо є «жертвою» державної або адміністративної влади;
- порушення прав відбулося на території держави, яка ратифікувала Конвенцію, причому порушення відбулося після ратифікації;
- в результаті порушення заявнику заподіяно значний збиток. Значущість шкоди оцінюється ЄСПЛ у світлі фінансових та моральних наслідків порушення, важливості порушених прав для заявника [19].

ЄСПЛ також не буде розглядати заяву, якщо вона є анонімною; є зловживанням правом на звернення; є ідентичною до заяви, що вже була розглянута ЄСПЛ чи іншим міжнародним органом, і не містить нових фактів; є несумісною з положеннями Конвенції або протоколів до неї або явно необґрунтованою [16, с. 29].

Скарга може бути визнана неприйнятною у зв'язку зі зловживанням правом у двох випадках. По-перше, якщо заявник упродовж розумного строку не відповідає на запити Секретаріату ЄСПЛ, не надає нову інформацію про рух своєї справи у внутрішніх процедурах або надає неправдиву інформацію. Зрозуміло, що представник заявника має стежити за виконанням усіх цих дій та постійно підтримувати зв'язок із Секретаріатом ЄСПЛ, щоб запобігти відмові у подальшому розгляді скарги. По-друге, скарга також буде визнана неприйнятною, якщо заявник або його представник допускає образливі висловлювання в адресу держави, її посадових осіб, громадян, організацій тощо [21, с. 40]. Отже, це також підкреслює важливість запобігання неетичній поведінці та спрямованому на його реалізацію принципу професійного етикету в діяльності представника в ЄСПЛ.

Незважаючи на те, що ЄСПЛ не розглядає анонімні скарги, якщо у заявника є підстави вважати, що уряд може використовувати його дані, щоб погіршити його стан, заявник може звернутися до Голови ЄСПЛ з проханням не розголошувати ці дані й не передавати їх уряду [26]. В такому випадку

представник має забезпечити наявність переконливих доказів, які дозволять ЄСПЛ прийняти запит про анонімність та попередять можливе порушення прав заявника державою у випадку його деанонімізації.

У випадку, коли немає можливості дотриматися всіх вимог прийнятності заяви, представник також може захистити права свого клієнта та забезпечити розгляд заяви у ЄСПЛ, якщо надасть переконливу аргументацію про причини невиконання цих вимог або подасть запит про вжиття термінових попередніх заходів.

ЄСПЛ призначає попередні заходи щодо держави-відповідача лише у виняткових випадках, якщо, вивчивши відповідну інформацію, він дійде висновку, що невжиття таких заходів створює для заявника небезпеку серйозного і незворотного збитку. Якщо така небезпека насправді є реальною, то запобігання їй настанню є набагато вигіднішим і простішим, ніж відновлення вже порушених прав [13, с. 25], і саме представник має докласти зусилля, щоб такі попередні заходи відбулися – детально пояснити причини, на яких ґрунтуються побоювання його клієнта, вказати характер передбачуваних ризиків і положень Конвенції, які мають були порушені, додати необхідні підтверджуючі документи тощо.

Адвокат має стежити за виконанням всіх вимог заповнення формуляра заяви (приклад формуляра можна знайти на офіційному сайті ЄСПЛ [3]), наявності у додатках до нього всіх необхідних підтверджуючих документів.

Отже, на етапі подання заяви до ЄСПЛ представник здійснює не тільки організаційну діяльність, яка полягає у перевірці дотримання критеріїв прийнятності, оформленні формуляра та необхідної документації, а й слугує превентивному захисту прав свого клієнта шляхом таких дій: стежить за тим, щоб справа була визнана ЄСПЛ такою, що підлягає розгляду; запобігає подальшому порушенню державою-відповідачем прав клієнта шляхом подання заяви про анонімність; клопоче про призначення проти держави-відповідача попередніх заходів, які мають бути спрямовані на недопущення подальшого порушення державою-відповідачем прав підзахисного та інших осіб.

2.2. Роль адвоката на етапі розгляду скарги в Європейському суді з прав людини

В ході розгляду справи в ЄСПЛ адвокат має ті ж повноваження, що і заявник. В цілому обсяг прав і обов'язків адвоката в ЄСПЛ є схожим з обсягом прав і обов'язків представника під час розгляду справ в українських судах. Разом з тим в ЄСПЛ обсяг прав адвоката щодо збору та подання доказів є дещо ширшим, ніж в українському праві. Зокрема, адвокат має право надавати ЄСПЛ в якості доказів письмові свідчення свідків, яких він опитав самостійно, навіть якщо їх не опитували національні слідчі, судові чи інші органи. Представник також може надавати ЄСПЛ докази, які не були представлені в національних судах і не оцінювалися ними [10, с. 19].

Взагалі розгляд скарги ЄСПЛ проходить у кілька стадій:

1. Визнання скарги прийнятною, частково прийнятною або непринятною. Роль представника – дотриматися всіх критеріїв прийнятності на етапі подання заяви, а також вести активний діалог з Секретаріатом ЄСПЛ для запобігання виникненню будь-яких питань і неточностей.

2. У разі визнання скарги прийнятною наступною стадією є повідомлення про скаргу державу-відповідача. На цій стадії можливе дружнє врегулювання спору, й представник, який веде переговори з державою-відповідачем, може давати або не давати згоду на поступки з боку держави, надавати власні пропозиції тощо [15, с. 52]. Дружнє врегулювання має встановлюватися на основі поваги до прав людини та з умовою недопущення подібних порушень в майбутньому.

3. Розгляд скарги ЄСПЛ у складі Комітету (у випадку, якщо справу можна вирішити з використанням прецедентного права ЄСПЛ), Палати або Великої палати. Рішення Комітету є остаточними й не можуть переглядатися, тоді як після винесення рішення Палатою справа на вимогу сторін може бути передана на розгляд Великої палати протягом трьох місяців з дня оприлюднення Постанови Палати. З боку заявника саме адвокат має подавати клопотання про розгляд справи Великою палатою у випадку, якщо рішення

Палати не відповідає інтересам його клієнта, і (на його думку) не відновлює порушених прав і свобод. Таке клопотання повинно бути виваженим і аргументованим, адже Велика палата може відхилити його, якщо вирішить, що необхідності перерозгляду справи немає.

На відміну від національних судів, під час розгляду справи в ЄСПЛ обов'язок доказувати й підтверджувати факти, які вказують на наявність порушеного права, належить заявнику, й саме представник грає найбільшу роль в процесі збирання й презентації цих доказів.

Надання відомостей, які ЄСПЛ не отримав би самостійно, слугує запобіганню втраті інформації щодо важливих аспектів справи, яка може змусити ЄСПЛ змінити своє рішення на користь підзахисного. Також своєчасне надання необхідних для розгляду справи додаткових відомостей виключає можливість припинення ЄСПЛ провадження на основі думки про те, що заявник більше не зацікавлений в розгляді справи. Отже, роль адвоката полягає в тому, щоб протягом всього періоду розгляду скарги завчасно повідомляти ЄСПЛ про отримання нової інформації, зокрема письмових показань опитаних ним свідків, рішень судів, висновків експертів, медичних довідок, фото-, аудіо й відеоматеріалів, газетних публікацій, речових та інших доказів.

Той факт, що під час розгляду справи в ЄСПЛ адвокат може самостійно допитувати свідків та подавати необхідні докази, сприяє деталізації обставин справи, виявленню важливих елементів порушення й запобіганню вчиненню нових порушень.

У випадку, якщо в адвоката виникають труднощі з отриманням документів для подальшого представлення їх у ЄСПЛ у зв'язку з відмовою органів влади держави-відповідача надати їх, він може звернутися до ЄСПЛ з проханням про витребування цих документів [10]. Ці дії також захищають від порушення право заявника на надання ЄСПЛ доказів.

4. Остання стадія – це винесення ЄСПЛ рішення, в якому встановлюється наявність або відсутність порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод людини. Як вже зазначалося, рішення Палати може бути

розглянуто повторно у Великій палаті. Рішення Комітету та Великої палати є остаточними і не підлягають перегляду.

Через наявність великої кількості повторюваних справ, які виникають із загальної дисфункції національних правових систем, ЄСПЛ розробив окрему процедуру розгляду подібних справ – пілотні постанови. ЄСПЛ може прийняти рішення розпочати процедуру пілотної постанови, якщо факти, що стали підставою звернення до ЄСПЛ, виявляють існування в державі-відповідачів структурної або системної проблеми або іншого недоліку, який призвів або може призвести до звернення з аналогічними скаргами [26]. Отже, створення пілотних постанов слугує запобіганню подібних порушень в майбутньому і є потужним превентивним засобом.

Після надходження до ЄСПЛ великої кількості скарг, які в своїй основі мають ті ж самі причини, обирається одна або декілька з них для пріоритетного розгляду в межах пілотної процедури. При винесенні відповідної постанови ЄСПЛ, по-перше, з'ясовує, чи мало місце порушення Конвенції в конкретному випадку, по-друге, виявляє системні проблеми держави-відповідача з метою надання владі необхідних приписів про заходи, яких необхідно вжити для викорінення зазначених порушень.

Перш ніж прийняти рішення розпочати процедуру пілотної постанови, ЄСПЛ має запропонувати сторонам висловити їхню думку з питання про доцільність розгляду скарги в якості підстави для висновку про існування в державі-відповідачів подібної проблеми. Крім того, ЄСПЛ може прийняти рішення розпочати цю процедуру на прохання однієї або обох сторін [26]. Отже, представник може безпосередньо впливати на процес виявлення такої проблеми в діяльності держави-відповідача, що слугуватиме винесенню ЄСПЛ зобов'язального рішення щодо виконання державою-відповідачем певних коригувальних заходів, які зможуть запобігти порушенню прав людини в подібних ситуаціях в майбутньому.

Через велику кількість заяв і необхідність детального аналізу всіх аспектів справи розгляд скарги в ЄСПЛ може тривати в середньому до п'яти

років. Адвокат має право клопотати про пріоритетний порядок розгляду конкретної справи в ЄСПЛ в разі, якщо тривалий розгляд справи може мати негативні наслідки для заявника (наприклад, здійснення державою-відповідачем повторного порушення). Цим клопотанням адвокат не тільки сприяє пришвидшенню розгляду справи, а й запобігає порушенням інших прав заявника, які можуть відбуватися під час тривалого розгляду рішення ЄСПЛ.

2.3. Роль адвоката на етапі виконання рішень Європейського суду з прав людини

Метою права є не тільки реагування на неправомірну поведінку та соціально шкідливі явища, але й запобігання їм [12, с. 626]. Говорячи про процес запобігання порушенню прав і свобод людини, не можна пропустити стадію виконання рішень ЄСПЛ. Так, за умови виникнення труднощів на етапі виконання рішення ЄСПЛ нівелюється значення всього європейського правозахисного механізму [28, с. 339-340], а за умови належного виконання державою рішення ЄСПЛ відбувається не тільки відновлення вже порушеного права заявника, а й превенція майбутніх порушень прав інших суб'єктів.

Розгляд справ і винесення рішень не мали б жодного сенсу, якби не був забезпечений механізм виконання рішень ЄСПЛ. Виконання рішення ЄСПЛ включає в себе:

- сплату визначеної остаточним рішенням ЄСПЛ або процедурою дружнього врегулювання суми грошової компенсації;
- вжиття додаткових заходів індивідуального характеру;
- вжиття заходів загального характеру [32].

Для розгляду питання щодо превенції порушень прав людини найважливіше значення мають заходи загального характеру, які спрямовані на усунення виявленої ЄСПЛ системної проблеми та її першопричини, що сприяє недопущенню повторних порушень. До таких заходів належать:

- внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;

- забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- проведення професійної підготовки з питань вивчення норм Конвенції та практики ЄСПЛ прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням;
- інші заходи, які мають сприяти усуненню подібних порушень [23].

Прикладом призначення ЄСПЛ заходів загального характеру може бути винесене ЄСПЛ рішення у справі «Петухов проти України (№2)», в якому Україні запропонували реформувати свою процедуру перегляду довічних вироків. ЄСПЛ визнав, що відсутність можливості умовно-дострокового звільнення довічно засуджених порушує статтю 3 Конвенції (заборона катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання) [7]. Попри те, що скарга була подана особою, права якої вже були порушені, призначення заходів загального характеру спрямовано на недопущення подібного порушення в майбутньому.

Отже, призначення заходів загального характеру є основним способом превенції масових порушень прав та свобод, закріплених Конвенцією та протоколами до неї, і саме адвокати під час розгляду справи в ЄСПЛ мають аргументувати необхідність призначення цих заходів.

Проте уся система винесення ЄСПЛ рішень не має сенсу, якщо ці рішення не виконуються. Невиконання рішень ЄСПЛ Україною є однією з глобальних проблем, яка навіть була винесена на розгляд сесії Парламентської асамблеї Ради Європи. Наразі після відкриття 19 квітня 2018 року Проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини» [29] Україна покинула перше місце в рейтингу країн, які не виконують рішення ЄСПЛ [31], однак ця проблема все ще постає дуже гостро.

Слід зазначити, що в багатьох державах рішення ЄСПЛ є частиною внутрішнього законодавства і не вимагають особливих способів реалізації: судді регулярно посилаються на Конвенцію, і національні суди змушені зміцнювати свої власні системи захисту прав [6].

Існує помітна різниця між активністю застосування норм Конвенції та прецедентного права Суду національними судами країн-членів ЄС і судами держав, які наразі не членами ЄС. Таким чином, рішення судів в державах, які не є членами ЄС, наразі базуються лише на внутрішньодержавних стандартах захисту прав людини, які не завжди відповідають міжнародним стандартам [28, с. 337-338]. Аналіз положень Конвенції та практики ЄСПЛ й використання їх представниками адвокатури при захисті своїх клієнтів допоможе не тільки вдосконалити систему національного судочинства, а й запобігти порушенню прав та свобод людини.

Важливою функцією адвокатури є також надання правової інформації та консультування з питань застосування законодавства [22, ст. 19], що сприяє підвищенню рівня правової освіти населення й, відповідно, зменшенню кількості випадків порушення права.

Можна зробити висновок, що етап виконання рішень є найскладнішим, і саме на ньому існує найбільша кількість проблем, однак він також має й найбільше превентивне значення. Роль представника полягає в тому, щоб домогтися призначення заходів загального характеру там, де це є необхідним, а також використовувати вже наявні рішення ЄСПЛ під час розгляду справ національними судами з метою запобігання порушенням прав людини.

ВИСНОВКИ

1. Реалізація міжнародних гарантій забезпечення прав і свобод людини є можливою завдяки діяльності ЄСПЛ. Для забезпечення права на доступ до правосуддя суд надає адвокату певні гарантії, наприклад, захист від обмеження контактів між адвокатом і заявником, втручання в професійну діяльність адвоката, порушення кримінальної справи проти адвоката або маніпулювання адвокатом через погрози кримінальним або дисциплінарним переслідуванням, дій, що спрямовані на з'ясування розміру гонорару адвоката тощо.

Серед основних принципів представництва в ЄСПЛ можна виділити принципи відповідності Конвенції, незалежності, ефективності, вільного доступу до комунікації з клієнтом, конфіденційності, захисту адвокатської таємниці, уникнення конфлікту інтересів, професійності та дотримання етикету. Принцип адвокатської монополії наразі в ЄСПЛ не застосовується.

Кожен принцип має запобіжну мету та саме для її реалізації використовується у практиці ЄСПЛ. Так, з метою запобігання свавільному й антидемократичному врядуванню, аморальності та несправедливості позитивного права та дезорганізації правової системи виокремлено принцип відповідності Конвенції. Для запобігання завданню шкоди інтересам заявника шляхом впливу на адвоката існує принцип незалежності, а для запобігання шкоді інтересам заявника, потенційно можливій через неналежну компетентність адвоката, – принцип професійності. На запобігання недостатній результативності діяльності адвоката в ЄСПЛ спрямовано принцип ефективності, а на запобігання недоступності та неоперативності такої діяльності – принцип вільного доступу до комунікації з клієнтом. Принцип конфіденційності запобігає доступу до чутливої для заявника інформації та її використанню на шкоду клієнту, а принцип захисту адвокатської таємниці – загрозі витоку чутливої для заявника інформації. З метою запобігання конфлікту інтересів та неетичній поведінці наявні, відповідно, принципи уникнення конфлікту інтересів і дотримання етикету.

2. Здійснювати представництво в ЄСПЛ має право професійний адвокат, допущений до адвокатської діяльності, який постійно проживає на території однієї з держав – учасниць Конвенції, або інша особа, затверджена Головою палати ЄСПЛ у виключних випадках. Забезпечення представництва прав та свобод людини в ЄСПЛ вимагає від захисника високого рівня професіоналізму й компетентності. Однак Європейський суд не тільки висуває певні умови набуття можливості представляти права заявників в ЄСПЛ, а й забезпечує право бути представленим у ЄСПЛ для тих, хто не може дозволити собі цього матеріально, тим самим превентивно захищаючи право на вільний доступ до Суду.

3. На етапі подання заяви до ЄСПЛ представник здійснює не тільки організаційну діяльність, яка полягає у перевірці дотримання критеріїв прийнятності, оформленні формуляра та необхідної документації, а й слугує превентивному захисту прав свого клієнта шляхом таких дій: стежить за тим, щоб справа була визнана ЄСПЛ такою, що підлягає розгляду; запобігає подальшому порушенню державою-відповідачем прав клієнта шляхом подання заяви про анонімність; клопоче про призначення проти держави-відповідача попередніх заходів, які мають бути спрямовані на недопущення подальшого порушення державою-відповідачем прав підзахисного та інших осіб.

4. На етапі розгляду скарги ЄСПЛ адвокат може не тільки вести переговори з державою-відповідачем стосовно можливості дружнього врегулювання, подавати клопотання про розгляд справи Великою палатою у випадку, якщо рішення Палати не відновлює порушених прав і свобод, а й самостійно допитувати свідків та подавати необхідні докази, що сприятиме деталізації обставин справи, виявленню важливих елементів порушення й запобіганню вчиненню нових порушень.

Представник може безпосередньо впливати на процес виявлення системних проблем в діяльності держави-відповідача, що слугуватиме винесенню ЄСПЛ зобов'язального рішення щодо виконання державою-

відповідачем певних коригувальних заходів, які зможуть запобігти порушенню прав людини в подібних ситуаціях в майбутньому.

Адвокат також має право клопотати про пріоритетний порядок розгляду конкретної справи в ЄСПЛ в разі, якщо затримання розгляду справи може мати негативні наслідки для заявника. Цим клопотанням адвокат не тільки сприяє пришвидшеному розгляду справи й захищає вже порушені права заявника, а й запобігає іншим порушенням прав, які можуть відбуватися під час тривалого розгляду рішення ЄСПЛ.

5. Етап виконання рішень ЄСПЛ є найскладнішим, і саме на ньому існує найбільша кількість проблем, однак він також має й найбільше превентивне значення. Роль представника полягає в тому, щоб домогтися призначення заходів загального характеру там, де це є необхідним, а також використовувати вже наявні рішення ЄСПЛ під час розгляду справ національними судами з метою запобігання порушенням прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Artico v. Italy : Judgment of the European Court of Human Rights on 13.05.1980 № 6694/74.
2. Chebotar v. Moldova : Judgment of the European Court of Human Rights on 13.02.2008 № 35615/06.
3. European Court of Human Rights Official Site. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> (дата звернення: 15.11.2018).
4. Fedotova v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights on 13.04.2006 № 73225/01.
5. Kolibaba v. Moldova : Judgment of the European Court of Human Rights on 23.10.2007 № 29089/06.
6. Peročević K. The multidimensional European system of human rights protection. URL: <https://hrcak.srce.hr/151851> (дата звернення: 15.11.2018).
7. Petukhov v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights on 12.03.2019 № 41216/13. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191703%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191703%22]}) (дата звернення: 12.03.2019).
8. Velikova V Bulgaria : Judgment of the European Court of Human Rights on 18.05.2000 № 41488/98.
9. Анцупова Т. Общие и специальные принципы судебного процесса в Совете Европы. *Евразийская адвокатура*. 2014. № 1 (8). С. 75-79.
10. Афанасьев Д. В. Участие адвоката при разбирательстве в Европейском суде по правам человека и возмещение представительских расходов. *Адвокат*. 2010. № 3. С. 13-22.
11. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. докт. юр. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
12. Батан Ю. Вплив превентивного механізму права на неправомірну поведінку. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія*. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 625–642.

13. Батан Ю. До питання про місце превенції у правовому регулюванні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. №10. С. 25–31.
14. Батан Ю. Стабільність законодавства як складова верховенства права та запобіжник порушень прав людини. *Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб.* Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 397—415.
15. Бурма С. К. Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання в Європейському суді з прав людини : дис. канд. юр. наук : 12.00.11. Одеса, 2015. 231 с.
16. Буроменский М. В. Обращение в Европейский Суд по правам человека: практика Суда и особенности украинского законодательства. Фолио, 2000. С. 35.
17. Джуська А. В. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.02. Київ, 2018. 271 с.
18. ЄСПЛ формує списки адвокатських об'єднань, які можуть надати допомогу в Європейському суді. URL: <http://unba.org.ua/news/4057-termin-podannya-informacii-zavershivsya-espl-formue-spiski-advokativ-yaki-mozhut-nadati-kvalifikovanu-pravovu-dopomogu-zayavnikom-u-provadjennyah-v-evropejskomu-sudi.html> (дата звернення: 04.02.2019).
19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.11.2018).
20. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 15.11.2018).
21. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf (дата звернення: 15.11.2018).

22. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 23.08.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 15.11.2018).

23. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 15.11.2018).

24. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 15.11.2018).

25. Протокол № 11 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 20.03.1952 р. № 994_535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 15.11.2018).

26. Регламент Європейського суду з прав людини : Регламент від 04.11.1998 р. № 980_067 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067 (дата звернення: 15.11.2018).

27. Севостьянова Н. І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на доступ до правосуддя : автореф. дис. канд. юр. наук : 12.00.11. Одеса, 2011. 22 с.

28. Севостьянова Н. І. Імплементация Конвенции про захист прав людини і основоположних свобод – міжнародний досвід та уроки для України. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*. Одеса. Фенікс, 2013. С. 334-348.

29. Україна в боргах: чому невиконання судових рішень залишається системною проблемою. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/134472-ukrayina-v-borgakh-chomu-nevikonannya-sudovikh-rishen-zalishayetsya-sistemnoyu-problemoyu-3e658d> (дата звернення: 02.02.2019).

30. Україна лідирує за кількістю позовів у Євросуді з прав людини. URL: <https://tsn.ua/politika/ukrayina-lidiruye-za-kilkisty-pozoviv-u-yespl-580088.html> (дата звернення: 15.11.2018).

31. Україна перестала бути країною, проти якої найбільше справ у ЄСПЛ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/25/7169495> (дата звернення: 15.11.2018).

32. Червяцова А. О. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини : Навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 136 с.

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження. Сьогодні в Україні все більш яскраво постають проблеми європейської інтеграції, демократизації всіх сфер суспільного життя, забезпечення визнання України як правової, соціальної держави. В умовах сьогодення захист прав і свобод людини має відбуватися не тільки шляхом відновлення вже порушених прав, але й шляхом превенції самих порушень. Реалізація механізму запобігання порушенням прав людини в значній мірі залежить від діяльності інституту адвокатури.

Попри те, що Україна тривалий час очолювала рейтинг країн, проти яких в ЄСПЛ подається найбільша кількість заяв, захист прав людини в ЄСПЛ є новим явищем для українського суспільства. З огляду на це механізми представництва інтересів українськими адвокатами під час розгляду справ в ЄСПЛ мають вдосконалюватися і еволюціонувати.

Метою дослідження є всебічний аналіз превентивної функції адвоката в ЄСПЛ. Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- 1) розкрити та проаналізувати загальні засади представництва в ЄСПЛ, зокрема принципи адвокатської діяльності в ЄСПЛ та гарантії, які ЄСПЛ надає представникам у контексті запобігання порушенням прав людини;
- 2) охарактеризувати умови набуття можливості представляти права заявників в ЄСПЛ та критерії неприйнятності;
- 3) виявити превентивну роль адвоката на етапі подання заяви до ЄСПЛ;
- 4) охарактеризувати превентивну функцію представника на етапі розгляду скарги в ЄСПЛ;
- 5) проаналізувати зміст превентивної діяльності адвоката на етапі виконання рішень ЄСПЛ.

Методологічною основою дослідження став діалектичний метод, який дозволив виявити основні елементи захисту адвокатами прав людини в ЄСПЛ й дослідити їх у взаємозв'язку та взаємообумовленості. Крім цього, під час проведення дослідження використовувались формально-юридичний та

порівняльно-юридичний методи, за допомогою яких були проаналізовані та зіставлені на предмет втілення превентивної функції адвоката нормативні документи та прецеденти ЄСПЛ, а також деякі акти законодавства України. Для розкриття ролі адвокатів було застосовано телеологічний і структурно-функціональний підходи, які дозволили виявити окремі функції адвоката, які він виконує у механізмі запобігання порушенням прав людини як однієї з цілей сучасного права загалом і права Ради Європи зокрема. Системний метод дозволив упорядкувати, по-перше, принципи адвокатської діяльності в ЄСПЛ; по-друге, показати послідовність превентивної діяльності адвоката на різних стадіях судочинства в ЄСПЛ. Метод аналізу було використано для виявлення в рішеннях ЄСПЛ положень стосовно досліджуваної тематики, а синтезу – для поєднання різних аспектів превентивної діяльності адвоката.

Структура роботи. Загальний обсяг роботи складає 32 сторінки. Робота складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновку та списку використаних джерел (32 найменування).